

Traditie

Misschien hebben we het niet altijd zo in de gaten, maar veel in ons leven wordt bepaald door gewoonten, rituelen en tradities. Wat de invloed van traditie was in de Joodse cultuur in de jaren voor de 2^e wereldoorlog, wordt zo treffend verteld in het lied uit de musical *Anataveka/Fiddler on the roof*. Ik zag die musical, in het Nederlands, in de jaren '70 in Amsterdam. Met Lex Goudsmit in de hoofdrol. Nog steeds indrukwekkend, net als de vertolking uit de film. Bij het woord traditie zit dat liedje direct in mijn hoofd. In dat verhaal stond traditie in de weg van vernieuwing, en dat kan zeker een eigenschap ervan zijn.

Tradities zijn er in het groot en in het klein. Ze worden cultureel en religieus bepaald, en zijn veranderlijk door nieuwe invloeden vanuit de maatschappij, de kerk of de familie. Een mooi voorbeeld daarvan zijn de bijzondere dagen in december. Allereerst de Nederlandse traditie van Sinterklaas, waar recentelijk de wereld en mevrouw Simons door misinterpretatie ineens een heel nieuwe draai aan hebben gegeven. Binnen luttele jaren, zo is de voorspelling, zal er geen Zwarte Piet meer te bekennen zijn. Dan is het maar zo. De samenleving om ons heen verandert voortdurend, ook al leven we meestal in de illusie dat het ons bekende altijd zal zijn wat het was. Maar dat is niet waar. Het is nooit zoals het was. Het is alleen maar wat het is. Ook dit kleine landje van ons is bevolkt geraakt, aanvankelijk, door diverse stammen; veranderd in de geschiedenis onder invloed van Fransen, Spanjaarden, Duitsers, katholieken, protestanten, veranderd door de Industriële Revolutie, door oorlogen, door de jaren '60, door de Digitale Revolutie, en door de instroom van migranten; iets wat al vele duizenden jaren gaande is. Het is echt niet alleen iets van nu.

Niets blijft hetzelfde. Er is wel de gevoelde veiligheid van herinnering en nostalgie over hoe we het vroeger beleefd hebben. Gekleurd daardoor, in nuances van akelig tot fantastisch. Maar in elk geval bekend: zo was het, zo deden wij dat en vaak daar achteraan: dus zo doen we dat nog. Die vlieger blijkt echter steeds minder op te gaan, want veranderingen gaan steeds sneller in deze zeer snelle wereld om ons heen. Maar goed. Sinterklaas dus, bij ons, in het Engelstalig gebied Santa Claus of Father Christmas, en in voormalig Rusland sinds de Russische Revolutie omgedoopt tot Vadertje Winter om de associatie met de christelijke kerstviering te verbreken.

En zo komen we dus bij Kerst. Ook al weer zo'n traditie waarvan je denkt dat 't altijd zo geweest is. Maar nee.

Nog voor het ontstaan van het christendom vierden de Germanen al het 'Yule-(of Joel-) feest', ook wel bekend als het 'Midwinterfeest'. In totaal duurden de bijbehorende festiviteiten twaalf dagen, en het hoogtepunt werd bereikt op de kortste dag van het jaar, op 21 december. Na deze datum werden de dagen weer langer en keerde het licht terug en dus vierden de Germanen tijdens het Yule-feest dat het zwaarste punt van de winter voorbij was. Bij dit feest werden bomen in huis geplaatst en werden er vreugdevuren van hout gestookt. Dit is de oorsprong van onze huidige kerstboom, en de vuren van toen en de lichtjes van nu symboliseren de terugkeer van het zonlicht. Dit zien we nu nog terug in het ritueel verbranden van kerstbomen vanaf Nieuwjaar, maar ik vraag me af of de vuurstokertjes van nu wel weten welk 'heidens' gebruik daarmee in ere wordt gehouden.

In de Romeinse tijd werd op 21 december een feest gevierd ter ere van de god Saturnus. En in Perzië vierden de aanhangers van Mithra, de geboorte van deze god op 25 december. Bij de opkomst van het christendom is het altijd onzeker geweest wanneer Christus geboren is, en inmiddels wordt aangenomen dat dit zeker niet in de kersttijd is geweest. Er bestaan theorieën die beweren dat de christelijke kerk de geboorte van Mithra als datum heeft gebruikt voor de geboorte van Christus. In de vierde eeuw werd 25 december door de christelijke kerk officieel vastgelegd als de geboortedatum.

Met de opkomst van het christendom in de eerste eeuwen van onze jaartelling, werden er veel bestaande culturele en religieuze tradities overgenomen en omgevormd naar katholieke feestdagen, in een poging de diepe sporen van die oude culturen uit te wissen. Het Midwinterfeest werd opgenomen in de kersttijd, de periode van twaalf dagen tussen 25 december en 6 januari die ieder gewijd waren aan minstens één katholieke geestelijke. Tweede Kerstdag kwam bij deze indeling in het teken te staan van Sint Stefanus, de eerste martelaar van het christendom.

Op het concilie van Mainz in 813 werd echter besloten om de viering van Kerstmis zelf uit te breiden. Voortaan moest het kerstfeest maar liefst vier dagen duren. Op al deze dagen was het bovendien verboden om te werken, want dat zou ongeluk brengen. In plaats daarvan kregen de vier kerstdagen daarom ieder een eigen focus. Zo was Vierde Kerstdag een kinderfeest en stond Tweede Kerstdag geheel in het teken van de dieren. Boeren lieten dan hun paarden door het dorp galopperen om zo te 'garanderen' dat ze de rest van het jaar niet ziek zouden worden.

In de loop van de middeleeuwen ontstond er in Groot-Brittannië nog een andere traditie op Tweede kerstdag: Boxing Day. Deze benaming zou afgeleid zijn van de doos ('box') die veel edelen hun dienaren op die dag mee naar huis gaven. Op Eerste Kerstdag moesten deze bedienden namelijk gewoon werken, maar in ruil daarvoor kregen ze vaak de dag na Kerstmis vrij van hun meesters. Goede werknemers kregen bovendien als bedankje een doos met allerlei geschenken en etensresten mee naar huis, een soort middeleeuwse voorloper van het kerstpakket.

In de afgelopen eeuwen werd de viering van het kerstfeest geleidelijk ingeperkt. Zo ging de traditie van Vierde kerstdag al snel verloren en besloot de Nederlandse overheid in 1773 ook Derde kerstdag af te schaffen. Even leek zelfs Tweede kerstdag in gevaar te komen, maar de 18e -eeuwse initiatieven om ook aan dit gebruik een einde te maken liepen op niets uit. Sterker nog, in 1964 werden beide kerstdagen juist uitgeroepen tot officiële vrije dagen voor alle Nederlanders.

Het religieuze karakter van Tweede kerstdag is echter wel verloren gegaan. Inmiddels brengen de meeste Nederlanders hun extra vrije dag veelal door op woonboulevards of bij de schoonfamilie. Een dergelijke ontwikkeling vond er eveneens plaats in Groot-Brittannië, eenvoudigweg omdat er niet heel veel adellijke luitjes meer zijn met personeel in dienst. Waar Boxing Day vandaag de dag vooral bekend om staat is als een belangrijke dag in de voetbal- en rugbycompetities. Wat een veranderingen, door de eeuwen heen! Alles verandert, niets blijft hetzelfde, en het is slechts wat het is in het hier en nu.

De christenen bleken niet in staat om de heidense rituelen geheel te laten verdwijnen, en dus werd er gewoon een andere betekenis aan gegeven. Christenen versierden de bomen van het oude Midwinterfeest met appels, symbool voor het Hof van Eden. Deze appels werden later vervangen door kerstballen.

Het wordt weer kerst: tijd voor overvloedige kerstdiners met familie en vrienden. Deze diners horen tegenwoordig net zo bij het kerstfeest als het kindje Jezus, de kerstman en de kerstboom. De traditie om met kerst grote maaltijden op te dienen bestaat echter nog niet zo heel lang. Pas in het begin van de 20e eeuw werden de uitgebreide kerstdiners, onder Britse invloed, gebruikelijk in Nederland.

Van de Britse invloeden op het Nederlandse kerstdiner stammen de oudste al uit het einde van de 16e eeuw. Tijdens de regeerperiode van koningin Elizabeth I (1533-1603) werd het steeds gebruikelijker voor de hogere klassen om grote, uitgebreide kerstdiners te geven. Zij die het zich konden veroorloven hielden in deze tijd grote kerstbanketten waarbij allerlei familie, vrienden en andere relaties werden uitgenodigd. De gasten kregen verschillende gangen voorgeschoteld, waarbij vooral opvallend was dat er veel zoete dingen gegeten werden. Suiker was in die tijd een duur product en veel mensen dachten dat het zoete goedje ook medicinale eigenschappen had. Het hoogtepunt van het kerstdiner was een groot stuk marsepein, dat uitbundig versierd werd met andere suikerfiguren, vruchten en noten. In

Nederland is dit gebruik meer verschoven naar het Sinterklaasfeest; dit is dus de achtergrond van suikerbeestjes, borstplaat, chocoladeletters en marsepein.

De zoete dingen verdwenen in de eeuwen daarna wat meer naar de achtergrond en kwamen alleen nog maar bij het dessert terug. In de Victoriaanse tijd (1837-1901) begon het kerstdiner meer te lijken op de diners zoals we die nu kennen. Een groot vleesgerecht, zoals rosbief of gans, werd het middelpunt van het diner, dat verder werd aangevuld met allerlei groenten en aardappelgerechtjes. Aan het einde van de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw werd hier ook de kalkoen aan toegevoegd. Dit dier was in eerste instantie slechts voorbehouden aan de hogere klassen omdat een kalkoen vrij duur was, maar eind 19e eeuw werd het dier ook voor de 'gewone man' betaalbaar. Daarnaast was een kalkoen vanwege zijn afmeting zeer geschikt als hoofdgerecht voor het gemiddelde Engelse gezin. Charles Dickens heeft met zijn Christmas Carol behoorlijk bijgedragen aan de status van zowel gans als kalkoen als pronkstuk van de Kerstdis.

In het begin van de 20e eeuw kwamen deze gebruiken over naar Nederland en werd het ook hier traditie om tijdens het kerstfeest kalkoen te serveren. Een typisch Nederlands gebruik tijdens kerst is tegenwoordig bij veel gezinnen het gourmetten of vergelijkbare gezamenlijke bakacties.

En hoe gaat het bij jullie? Ik hoor van onze rasechte Valthermonder redactieleden, dat er inderdaad gegourmet wordt. En van huis uit, van vroeger, was er kip of rollade. Wij hadden kalkoen, vroeger thuis. Hele grote joekels van kalkoenen die mijn vader kreeg van een zakenrelatie. In een enorme doos thuis bezorgd, en als het even tegenzat, met veren en al. En de tweede kerstdag was er vaak iets van rollade, of een grote rijsttafel want Indische mensen hè.

Zelf ben ik iemand geworden van de zes tot elf gangen, gewoon omdat ik mooi koken zo leuk vind. Met prachtig gedekte tafels en alle disgenoten in feestkleding. Niet dat dit altijd gebeurt, want we zijn ook vaak buitenshuis en buitenlands met Kerst en dan eten we gewoon wat de pot ter plaatse schaft. Met de komst van een heel roedel kleinkinderen verschuift het mooie ook meer naar het praktisch haalbare. Dure feestjurken en kostuums zijn zinloos geworden want er wordt voornamelijk op gekwijld, door de drie aanwezige baby's en de twee oudere peuters smeren hun voedsel ook het liefst aan opa en oma af. Zinloos dus. Er zal in de toekomst dan ook wel weer gegourmet worden, vrees ik. Puntmutsen uit de kast en allemaal aan de kabouterhap.

Ik wens ons allemaal een licht en luchtig Midwinterfeest en dat de zon maar weer volop in ons leven gaat schijnen.

Mirella

Bronnen: <http://www.isgeschiedenis.nl/geschiedenis-van-kerstmis/>
<http://wikipedia.nl>